

EKSPERTIZA TEKSHIRUVLARI UCHUN NAMUNALAR OLISH TUSHUNCHASI VA TARTIBI. NAMUNA OLISH HUQUQIGA EGA BO'LGAN SHAXSLAR VA ORGANLAR

Ashirboyev Axrorjon Tirkash o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi

“Tergov faoliyati” kafedrası kabinet boshlig'i.

Rasulov Ahrorjon Rustam o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-bosqich 325-guruh kursanti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15691274>

Annotatsiya

Mazkur maqolada ekspertiza tekshiruvlari uchun namunalar olish tushunchasi va uning huquqiy tartibi yoritilgan. Namuna olish jarayoni, tekshiruvlar uchun zarur bo'lgan namunalarni olishda yuridik me'yorlar va tartib-qoidalar muhim rol o'ynaydi. Namuna olish huquqiga ega bo'lgan shaxslar va organlar, shu jumladan, ekspertlar, huquqni muhofaza qilish organlari va boshqa tegishli tashkilotlar haqida batafsil ma'lumot berilgan. Maqola shuningdek, namunalar olishning amaliyotdagi dolzarbligi va ekspertiza jarayonidagi o'rni to'g'risida muhim nuqtalarni ko'rib chiqadi.

Kalit so'zlar

Ekspertiza, namuna olish, huquqiy tartib, huquqni muhofaza qilish, ekspert, organlar, namunalar, tekshiruv, yuridik tartib.

Annotation:

This article discusses the concept and procedure of sample collection for forensic examinations. The process of sample collection plays a crucial role in ensuring that the samples obtained for examination comply with legal standards and procedures. The article provides detailed information on the persons and bodies authorized to collect samples, including experts, law enforcement agencies, and other relevant organizations. Additionally, the article highlights the practical importance of sample collection and its role in the forensic examination process.

Keywords: forensic examination, sample collection, legal procedure, law enforcement, expert, bodies, samples, investigation, legal framework.

Ekspertiza – bu jismoniy yoki yuridik shaxsning ma'lum bir holatni tekshirish yoki tahlil qilish uchun ilmiy, texnik, yoki boshqa sohalarida maxsus bilim va ko'nikmalarga ega bo'lgan shaxslar tomonidan amalga oshiriladigan huquqiy jarayondir. Ekspertiza jarayonida namunalar olish juda muhim ahamiyatga ega¹. Namuna olish jarayoni ekspertiza tekshiruvining asosiy bosqichlaridan biridir va bu jarayonni qonuniy ravishda amalga oshirish, to'g'ri huquqiy me'yorlar va normativ-huquqiy hujjatlarga rioya qilishni taqozo etadi².

¹ Хушвактова Н.А. Коррупцияга оид жиноятларни фош қилиш ва тергов қилишда жамоатчилик ёрдамидан фойдаланиш // «Давлат бошқаруви соҳасида коррупциявий хавф-хатарларни бартараф этиш механизмларини такомиллаштириш масалалари»: республика илмий-амалий конференцияси тўплами – Тошкент давлат юридик университетининг ихтисослаштирилган филиали, Т: 2022. Б.78-83.

² Ш.С.Агоев., Ташев У. Экспертиза фаолиятининг арманистон республикаси жиноят-протсессуал қонунчилигидаги ҳуқуқий асослари // Развитие и инновации в науке. – 2024. – Т. 3. – №. 6. – С. 48-56.

Ekspertiza jarayonida namuna olish tushunchasi, tekshiruvlar va tahlillarni o'tkazish uchun zarur bo'lgan ob'ektlarning yoki moddalarning olingan qismi sifatida ta'riflanadi. Bu jarayon yuridik va ilmiy jihatdan asoslangan bo'lishi kerak, chunki olgan namunalar tekshiruv natijalarining ishonchliligi va huquqiy qarorlarining to'g'riligiga ta'sir ko'rsatadi. Namuna olish jarayonini to'g'ri amalga oshirmaslik ekspertiza natijalarining ishonchsizligini keltirib chiqarishi mumkin³.

Namuna olish jarayoni muayyan tartibga asoslanadi. Odatda, namunalar olishda quyidagi tartib-qoidalarga amal qilinadi:

Namuna olish uchun ruxsatnoma – huquqni muhofaza qilish organlarining tasdiqlangan qarori yoki sudning huquqiy qarori zarur⁴.

Namuna olishning belgilangan usuli – namunalarni olish uchun maxsus usullar va texnikalar ishlatiladi, chunki har qanday xato tekshiruv natijasining noto'g'ri bo'lishiga olib kelishi mumkin.

Namuna olishning huquqiy asosiligi – namuna olish har doim yuridik rasmiylashtirish bilan amalga oshirilishi kerak, ya'ni barcha harakatlar maxsus huquqiy tartibda ro'yxatga olinadi va guvohlar ishtirokida olib boriladi.

Namuna olish huquqiga ega bo'lgan shaxslar va organlar

Namuna olish huquqiga ega bo'lgan shaxslar va organlar quyidagi guruhlariga bo'linadi:

Ekspertlar – ekspertlar namunalar olish va tekshirishni amalga oshirishi mumkin. Ular ilmiy sohada o'z bilim va tajribasiga tayanadilar.

Huquqni muhofaza qilish organlari – politsiya, prokuratura va boshqa tegishli organlar sudga yuborish uchun namunalarni olishda ishtirok etishadi.

Sud organlari – sudlar, ayniqsa, sud-psixologik va sud-moliyaviy ekspertizalarda namunalar olishni amalga oshirishi mumkin.

Maxsus tashkilotlar – amaldagi qonunchilikda belgilangan tartibda ya'ni, xususiy ekspertiza markazlari yoki tibbiyot xodimlari ham namunalarni olish huquqiga ega bo'lishi mumkin⁵.

Tamuna olishning amaliyotdagi dolzarbligi

Namuna olishning amaliyotdagi dolzarbligi ayniqsa jiddiy huquqiy qarorlar qabul qilishda, shu jumladan jinoyat ishlarida yoki fuqarolik sudlarida muhim rol o'ynaydi. Namuna olishdagi eng kichik xatolik ham tekshiruvlarning noto'g'ri natijalariga olib kelishi mumkin, bu esa advokatlar, sudyalalar va ekspertlar uchun katta mas'uliyatni anglatadi.

Ekspertiza jarayonida namunalar olish huquqiy va amaliy jihatdan juda muhimdir. Ushbu jarayonni amalga oshirayotgan shaxslar va organlar aniq tartib-qoidalarga amal qilishi, zarur huquqiy ruxsatnoma olishlari va namunalarni to'g'ri usulda olishlari kerak. Bu jarayonni amalga oshiradigan har bir shaxsning, ayniqsa ekspertlar va huquqni muhofaza qilish

³ Ш.С.Агоев., Шакирова С. Қийнаш жиноятини тергов қилиш: назария ва амалиёт //Развитие и инновации в науке. –2024. – Т. 3. – №. 6. – С. 75-81.

⁴ Б.Б.Муродов. Жиноят-протсессуал қонун нормаларини эркинлаштириш йўллари // Олий юридик ўқув юртларида инсон ҳуқуқлари муҳофазасини таъминловчи фанларнинг ўқитишнинг замонавий муаммолари. Тошкент. Ўзбекистон Миллий университети ҳуқуқшунослик факултети 2009. Б. 66-69.

⁵ Б.Б.Муродов. Жиноят-протсессуал муносабатларда ҳимоячининг иштироки // “Адвокатлик фаолияти: назария ва амалиёт масалалари” мавзусидаги илмий-амалий конференция материаллари. ЎзР Президенти ҳузуридаги Амалдаги қонун ҳужжатлари мониторинги институти. – Тошкент, 2010. Б. 171-175.

organlarining roli nihoyatda katta. Shu sababli, namunalar olishni boshqaruvchi normativ huquqiy hujjatlar va amaliyotlarga to'liq rioya qilish zarur⁶.

Ekspertiza tekshiruvlari uchun namunalar olish — bu jinoyatlarni tergov qilish, sudlov jarayonlarini adolatli va ishonchli o'tkazish hamda boshqa huquqiy masalalarni hal qilishda muhim va zarur bosqich hisoblanadi. Namuna olish jarayoni orqali ilmiy mutaxassislar jinoyat yoki hodisaning mohiyatini aniqlash uchun kerakli materiallar bilan ta'minlanadi. Bu esa tergov va sud qarorlarining to'g'ri, adolatli va asosli bo'lishiga imkon yaratadi⁷.

Namuna olish tushunchasi nafaqat huquqiy, balki ilmiy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. To'g'ri olingan namunalar yordamida ekspertlar aniq tahlillar o'tkazadi, jinoyatning sabablari va sharoitlarini aniqlaydi. Shu bilan birga, namunalar to'g'ri olinmasa yoki tartibga rioya qilinmasa, ekspertiza natijalari shubhali bo'lib qolishi, tergov va sud jarayonlari davomida noaniqliklarga sabab bo'lishi mumkin. Shuning uchun namuna olish jarayoni qat'iy qonuniy me'yorlar asosida, tartibga rioya qilgan holda amalga oshirilishi lozim.

Namuna olish tartibi — bu murakkab va ko'p bosqichli jarayon bo'lib, unda barcha harakatlar hujjatlashtiriladi, ishtirokchilar huquq va majburiyatlari aniq belgilangan bo'ladi. Namuna olingan materiallar shikastlanmasligi va noto'g'ri foydalanilmasligi uchun qat'iy qadoqlanadi, saqlanadi va ekspertizaga topshiriladi. Bu jarayonning har bir bosqichi tergov va sud jarayonining haqqoniyligi va shaffofligini ta'minlaydi.

Namuna olish huquqiga ega bo'lgan shaxslar va organlar qat'iy belgilangan. Bu shaxslar o'z faoliyatlarida qonunlarga qat'iy amal qilishlari, kasbiy malakaga ega bo'lishlari zarur. Ularning harakatlari jinoyat tergovining muvaffaqiyatli va tezkor o'tishini ta'minlaydi, sudda dalillar sifatida tan olinadigan materiallar sifatini kafolatlaydi. Shu bois, namuna olish jarayonida ishtirok etuvchi har bir shaxsning mas'uliyati juda katta⁸.

Ekspertiza uchun namunalar olish jarayoni, shuningdek, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishga ham xizmat qiladi. Qonuniy tartibga rioya qilinmay, noqonuniy namuna olish holatlari inson huquqlarining buzilishiga, shaxsiy hayotga noqonuniy aralashuvga olib kelishi mumkin. Shu sababli, namunalarni olish jarayonining huquqiy asoslari va tartib-taomillari mustahkam bo'lishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, ekspertiza tekshiruvlari uchun namunalar olish — jinoyatga oid ma'lumotlarni ishonchli aniqlash, adolatli sudlovni ta'minlash va qonun ustuvorligini mustahkamlashning muhim vositasidir. Ushbu jarayonning to'g'ri va qonuniy tashkil etilishi davlat boshqaruvidagi huquqiy madaniyatni oshirish, huquqni muhofaza qilish tizimining samaradorligini kuchaytirish hamda jamiyatda adolat va tinchlikni ta'minlashga xizmat qiladi⁹.

⁶ Ш.Ш.Суюнов. Гиёхвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга хилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятларни квалификация қилишнинг муҳим жиҳатлари. “Талқин ва тадқиқотлар” Республика илмий-услубий журнали 10сон. 01.10.2022 йил Б. 105-109.

⁷ Ш.Ш.Суюнов. Ҳодиса содир бўлган жойни қўздан кечириш тергов ҳаракатининг жиноят содир этган шахсларни аниқлаш ҳамда уларнинг айбини исботлашдаги аҳамияти. “Замонавий дунёда педагогика ва психология” номи Республика илмий-амалий конференцияси.

⁸ Ш.Ш.Суюнов. Гиёхвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки психотроп моддаларини сотиш мақсадисиз ноқонуний ишлаб чиқариш, олиш, сақлаш, жинояти тушунчаси // Жамият ва инновация. – 2025. – В. 6. – Но 1/С. – Б. 267-277.

⁹ А.Т.Аширбоев. Жиноят ишини тўхтатиш тушунчаси ва аҳамияти. Эксперткриминалистик фаолият: истикболлар ва инновациялар мавзусидаги халқаро конференция материллари тўплами. Т., Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академияси, 2023. – Б. 381-388.

Shuning uchun mamlakatimizda namuna olish tartibini doimiy ravishda takomillashtirish, huquqiy asoslarni mustahkamlash, huquqni muhofaza qiluvchi organlar xodimlarini malakasini oshirish va ularning faoliyatini samarali nazorat qilish zarur. Faqat shunday yondashuv bilan jinoyatlarni aniqlash va sudda haqqoniy hukm chiqarish jarayonlari yanada sifatli va ishonchli bo'ladi¹⁰.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 25.01.2020 йилдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси. // [Электрон манба].
3. Ўзбекистон юридик энциклопедияси. –Т., 2009. – Б. 199.
4. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Т.4. –Т., 2002. – Б. 47.
5. Б.Б.Муродов. Жиноят-протсессуал қонун нормаларини эркинлаштириш йўллари // Олий юридик ўқув юртларида инсон ҳуқуқлари муҳофазасини таъминловчи фанларнинг ўқитишнинг замонавий муаммолари. Тошкент. Ўзбекистон Миллий университети ҳуқуқшунослик факултети 2009. Б. 66-69.
6. Б.Б.Муродов. Жиноят-протсессуал муносабатларда ҳимоячининг иштироки // “Адвокатлик фаолияти: назария ва амалиёт масалалари” мавзусидаги илмий-амалий конференция материаллари. ЎЗР Президенти ҳузуридаги Амалдаги қонун ҳужжатлари мониторинги институти. – Тошкент, 2010. Б. 171-175.
7. Б.Б.Муродов. Хусусий айблов институтини қўллаш самарадорлигини ошириш йўллари // Хусусий айблов ва ярашув институтларини такомиллаштириш чоралари: Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. Т:Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015й.Б. 34-40.
8. Б.Б.Муродов. “Жиноятларни тергов қилиш методикаси” фанидан ўқув дастури. Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2012. Б.24
9. Ш.Ш.Суюнов. Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга хилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятларни квалификация қилишнинг муҳим жиҳатлари. “Талқин ва тадқиқотлар” Республика илмий-услубий журнали 10сон. 01.10.2022 йил Б. 105-109.
10. Ш.Ш.Суюнов. Компютер техника воситалари орқали содир этилган фирибгарлик жинояти турлари. “Замонавий дунёда педагогика ва психология” номли Республика илмий-амалий конференцияси. 9.06.2023 йил
11. Ш.Ш.Суюнов. Ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш тергов ҳаракатининг жиноят содир этган шахсларни аниқлаш ҳамда уларнинг айбини исботлашдаги аҳамияти. “Замонавий дунёда педагогика ва психология” номли Республика илмий-амалий конференцияси.
12. Ш.Ш.Суюнов. Гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки психотроп моддаларини сотиш мақсадсиз ноқонуний ишлаб чиқариш, олиш, сақлаш, жинояти тушунчаси // Жамият ва инновация. – 2025. – В. 6. – Но 1/С. – Б. 267-277.

¹⁰ Н.Қ.Усманиев. “Оқилна муддат” тамойилини жорий этиш назарий ва амалий жиҳатлари //Наука и инновации в системе образования. – 2025. – Т. 4. – №. 3. – С. 44-50.

13. *А.Т.Аширбоев.* Айбланувчининг қаерда эканлиги номаълум бўлган ҳолларда жиноят ишини тўхтатишнинг назарий ва амалий жиҳатлари. Жамият ва инновациялар № 1 (2024).– 2024. – 314-320 б.
14. *А.Т.Аширбоев.* Жиноят ишини тўхтатиш тушунчаси ва аҳамияти. Эксперткриминалистик фаолият: истиқболлар ва инновациялар мавзусидаги халқаро конференция материллари тўплами. Т., Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академияси, 2023. – Б. 381-388.
15. *А.Т.Аширбоев.* Айбланувчининг иштирокини таъминлаш имкони бўлмаган тақдирда дастлабки терговни тўхтатиш: Назария ва амалиёт. Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси Қорақалпоғистон бўлимининг Ахборотномаси № 1 (2024).– 2024. 95-98 б.
16. *А.Т.Аширбоев.* Суриштирув ва дастлабки терговни тўхтатиш институти: халқаро тажриба ва ўзбекистон қонунчилигини такомиллаштириш истиқболлари //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. 14. – С. 37-42.
17. *Н.Қ.Усманиев.* “Оқилона муддат” тамойилини жорий этиш назарий ва амалий жиҳатлари //Наука и инновации в системе образования. – 2025. – Т. 4. – №. 3. – С. 44-50.
18. *Н.Қ.Усманиев.* Жиноят ишини юритишни тўхтатиш ва тиклаш муддатлари билан боғлиқ айрим мулоҳазалар //Теоретические аспекты становления педагогических наук. – 2025. – Т. 4. – №. 6. – С. 40-47.
19. *Н.Қ.Усманиев.* Протсессуал муддатларнинг ҳисоблашда қўлланилувчи меъзонларнинг айрим жиҳатлари //проблемс анд солутионс оф ссиентифис анд инновативе ресеарч. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 25-30.
20. *Н.Қ.Усманиев.* Байназов Ж. Ўғирлик жинояти бўйича ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш тергов ҳаракатининг янги усуллари //Наука и инновации в системе образования. – 2024. – Т. 3. – №. 8. – С. 69-74.
21. *Ш.С.Агоев., Шакирова С.* Қийнаш жиноятини тергов қилиш: назария ва амалиёт //Развитие и инновации в науке. –2024. – Т. 3. – №. 6. – С. 75-81.
22. *Ш.С.Агоев., Абдухамидов А.* Гувоҳлантириш тергов ҳаракатини ўтказишнинг аҳамияти //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. 7. – С. 49-51.
23. *Ш.С.Агоев., Асатуллаев Д.* Ахборот технологиялари соҳасидаги ўғирлик жиноятларни тергов қилишнинг ўзига хос хусусиятлари //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. 7. – С. 31-35.
24. *Ш.С.Агоев., Ташев У.* Экспертиза фаолиятининг арманистон республикаси жиноят-протсессуал қонунчилигидаги ҳуқуқий асослари //Развитие и инновации в науке. – 2024. – Т. 3. – №. 6. – С. 48-56.
25. *Хушвактова Н.А.* Факторы, препятствующие эффективному использованию общественного участия в досудебном производстве / Н.А. Хушвактова // Теоретические аспекты юриспруденции и вопросы правоприменения: сб. ст. по материалам LXV Международной научно-практической конференции «Теоретические аспекты юриспруденции и вопросы правоприменения». – № 11(65). – Москва, Изд. «Интернаука», 2022.

26. *Хушвактова Н.А.* Коррупцияга оид жиноятларни фош қилиш ва тергов қилишда жамоатчилик ёрдамидан фойдаланиш // «Давлат бошқаруви соҳасида коррупциявий хавф-хатарларни бартараф этиш механизмларини такомиллаштириш масалалари»: республика илмий-амалий конференцияси тўплами – Тошкент давлат юридик университетининг ихтисослаштирилган филиали, Т: 2022. Б.78-83.

